

دکتر محمد امین

پیش‌تر از استقلال هند و بعد، چراغ زبان و ادب فارسی که آن را شخصیت ارجمند، نابغه روزگار و دانشمند برجسته زبان و ادب فارسی در هند و ایران، پروفیسور دکتر محمد اسحاق، روشن کرده بود، از همان چراغ، چراغ دیگری به نام پروفیسور عطا کریم برق، و بعد، چراغ فارسی دیگری روشن گشت که از همان خانواده فارسی روشنی دریافت نمود، نام دکتر محمد امین مانند ستاره‌ای درخشان تابید و فروزان گشت. این شخصیت ارجمند فارسی که در حقیقت، به عنوان امین زبان و ادب فارسی در حدود ۳۰ تا ۴۰ سال چنان خدمات ارزنده‌ای در زمینه زبان و ادب فارسی ارائه نمود که مصداق این شعر حافظ گشت:

هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد به عشق ثبت است بر جریده عالم دوام ما
دکتر محمد امین در تاریخ ۵ ژانویه در سال ۱۹۳۷ م.^۱ در خانواده شریف اسلامیة چوک نزدیک قریه «اگاوان» در حوزه «نالنده» در ایالت بیهار متولد شد.^۲ نام پدرش حفاظت کریم بود که با عناوین صوفی صاحب، ملّاجی و شاه صاحب دارای شهرت، مرد بسیار دیندار و نیکوکار بود.^۳ دکتر محمد امین تحصیلات مقدماتی را در مدرسه‌ای در زادگاهش فرا گرفت. نام استادش مولوی عطار بود.^۴ پدر دکتر امین تا کهن‌سالی در

۱. شوکت علی، مقله «اکثر محمد امین: ایک نظر میں» به زبان اردو در مجله مغربی بنگال، یکم اکتبر تا ۱۵ نوامبر ۲۰۱۰ میلادی، کلکته ص ۲۵.
۲. ام. ای. مجید، مقاله دکتر محمد امین، چاپ به انگلیسی در مجله ایندو ایرانیکا، جلد ۶۳، شماره ۳۰۴، سال ۲۰۱۰ میلادی، کلکته ص ۴.
۳. جاوید قمر اوگانوی، مقاله «محمد امین: ایک نظر میں» چاپ در مجله «مغربی بنگال» ص ۲۶.
۴. ر. ک: به مقاله پروفیسور غلام سرور در مجله مغربی بنگال، ص ۱۹.

بازار خضرپور نزدیک کلکته به شغل‌های هتلداری و دیگر مراکز تجاری مشغول بود.^۱ وقتی که دکتر امین در حدود ۱۰ سالگی قرار داشت^۲، پدرش وی را به همراه خویش به کلکته آورد و در دبیرستان «سنت برنا باس» در خضرپور ثبت نام کرد که در آنجا وی، در سال ۱۹۵۳ م. در امتحان دبیرستان قبول شد.^۳

سپس، وی به دانشکده مولانا آزاد وارد شد و از آنجا در امتحان میان دانشگاهی (I.A.) و امتحان لیسانس با تخصص زبان و ادب فارسی، به ترتیب در سال‌های ۱۹۵۵ م. و ۱۹۵۷ م پذیرفته شد. در هر دو امتحان مزبور وی با رتبه اول کامیاب گردید و بعد از آن، وی در امتحان فوق لیسانس در زبان و ادب فارسی از دانشگاه کلکته در سال ۱۹۵۹ م. با نمره ممتاز قبول شد. وی، هنوز تشنه علم و ادب بود و دوباره از دانشگاه کلکته در سال ۱۹۶۱ م. مدرک فوق لیسانس به زبان اردو دریافت نمود.^۴

پس از کسب علم و دانش، دکتر امین روش زندگی را درس و تدریس اختیار نمود و ابتدا در دبیرستان «محمد جان» در شهر کلکته به عنوان استاد فارسی منصوب شد و آنجا چند ماه خدمت نمود. بعد از آن، در دبیرستان‌های «اینگلو ورناکولر» «تیتا کده» و «متیا برج» وابسته به شهر کلکته به عنوان استاد فارسی خدمت کرد. دکتر امین همچنین در حدود ۸ سال در دبیرستان‌های کلکته به فارسی خدمت بسیار کرد و صدها شاگرد فارسی را تربیت کرد که باعث رشک و افتخارند.

نکته مربوط به اشتغال وی در پست دولتی این است که بنا به گفته جاوید «قمر اوگانوی»، دکتر امین قبل از تقسیم پاکستان و پس از پذیرفته شدن در امتحانات فوق لیسانس به زبان فارسی و اردو، در بانک آغاز به خدمت کرد و چون به سبب قطع ارتباط میان هند و پاکستان، بانک مذکور بسته شد و در پاکستان، به دکتر امین پیشنهاد

۱. ر. ک: به جاوید قمر اوگانوی.

۲. ر. ک: به پروفیسور غلام سرور.

۳. ر. ک: به پروفیسور حافظ طاهر علی: مقاله اش به زبان انگلیسی راجع به دکتر امین چاپ به عنوان «دکتر محمد امین» در «ایندو ایرانیکا» مذکور، ص ۹۲.

۴. همان.

کار دولتی شد ولی ایشان قبول نکرد.^۱ از این برخوردار، آشکار می‌شود که دکتر امین، میهن دوست بود و هرگز نمی‌خواست که وطن عزیز و افراد خانواده‌اش را رها کرده روی به کشور دیگری نهد.

استعداد و لیاقت فوق‌العاده او در زبان فارسی باعث شد که دکتر امین، در سال ۱۹۶۷ م. در بخش فارسی در دانشکده مولانا آزاد به عنوان دانشیار فارسی منصوب شود.^۲ سپس، وی، در سال ۱۹۶۹ م. به دانشکده «کرشنانگر» از نواحی کلکته انتقال یافت و عوض آن «هریند چندریال» به عنوان استاد فارسی از دانشکده کریشنانگر به دانشکده مولانا آزاد منتقل گشت.^۳ پس از دو سال، استاد «چندریال» بازنشسته شد و دکتر محمد امین در سال ۱۹۷۱ م. دوباره به دانشکده مولانا آزاد وارد شد. در نتیجه، بخش فارسی دانشکده کریشنانگر تعطیل شد.^۴ دکتر امین به عنوان دانشیار فارسی در حدود دوازده سال در دانشکده مولانا آزاد به زبان فارسی خدمت کرد. این باعث خوشبختی وی بود که بتدریج در میدان پیشرفت ادامه مسیر داد و از دبیرستان تا دانشکده و بعد دانشگاه پیشرفت نمود. در سال ۱۹۷۹ م.، دکتر امین در بخش عربی و فارسی در دانشگاه کلکته فارسی منصوب شد و بعد به سبب خدمات ارزنده‌اش به سمت دانشیار منصوب گشت. خوشبختانه وی تا سال ۱۹۹۷ م. یعنی در حدود هیجده سال در دانشگاه مشغول درس و تدریس بود و قبل از بازنشستگی بعنوان عضو هیأت خدمت مردم بنگاله غربی منصوب شد و خدمات ارزنده‌اش را بخوبی انجام داد و مسئولیتش در سن ۶۲ سالگی در سال ۱۹۹۹ م. پایان یافت و از شغل دولتی بازنشسته شد.^۵

-
۱. ر. ک: به جاوید قمر اوگانوی که برادر کوچک دکتر امین هستند و در کلکته هستند.
 ۲. ر. ک: به ام. ای. مجید و پروفیسور حافظ طاهر علی، ص ۵، ۹۳.
 ۳. ر. ک: به مقاله‌های دکتر منصور و غلام سرور چاپ در مجله «مغربی بنگال» یکم اکتبر تا ۱۵ نوامبر ۲۰۱۰ میلادی، ص ۱۷ و ۱۹.
 ۴. همان.
 ۵. ر. ک: به حافظ طاهر علی. بنا به نقل از مجید به هنگام بازنشستگی دکتر امین ۶۰ سال عمر داشت. ر. ک: به آقای مجید، ص ۵.

تحقیق و پژوهش

هنگامی که دکتر امین در دانشکده گرفتار درس و تدریس بود، شوق و رغبتش وی را به کار تحقیق و بررسی سوق داد و وی در این باره موضوع «احوال و آثار سعید خان قریشی» را انتخاب کرد و تحت نظارت پروفسور عطا کریم برق آغاز کار کرد.^۱

سعید خان قریشی، شاعر معروف هند در قرن هفدهم میلادی بود. دکتر امین احوال و آثار و دیوان فارسی او را با کنجکاوی، بررسی و نقد و دقت، مرتب نموده و تدوین کرد و در سال ۱۹۷۶ م. از دانشگاه کلکته درجه دکتری گرفت.^۲ راجع به این تحقیق ارزنده، پروفسور حافظ محمد طاهر علی نظرات خویش را اینطور بیان می‌کند:

”در زمینه تحقیق و بررسی، این دستاورد دکتر امین خیلی ستودنی می‌باشد. نسخه دیوان سعید خان قریشی که در مجموعه «حوض الحیات» در کتابخانه انجمن آسیایی کلکته به فراموشی افتاده بود، دکتر امین آن را بیرون کشیده معرفی کرد و با انتقاد و حواشی نویسی، دیوان را مرتب نموده تدوین نمود ولی متأسفانه این دیوان غیر چاپی است، اگر چاپ شده بود، به خزینه ادب فارسی اضافه می‌شد.^۳

علاوه بر این، دکتر امین به مطالعه و بررسی در زمینه زبان و ادب فارسی خودش را همیشه مشغول داشت و این امر باعث شد که آثار علمی و ادبی گرانها در این زمینه، مرهون منت قلم وی باشد. در ادامه فهرست مقاله‌هایش در هر دو زبان فارسی و انگلیسی درج می‌شود.

مقاله‌های فارسی

۱. استاد عطا کریم برق دانشمند برجسته زبان و ادبیات فارسی.^۴
۲. راجا رام موهن رای و مرآت‌الأخبار، اولین خبرنامه فارسی هفتگی^۵

۱. ر. ک: به غلام سرور، ص ۱۹.

۲. همان.

۳. پروفسور حافظ طاهر علی، ص ۹۲.

۴. مجله «ایندو ایرانیکا» جلد ۵۲، شماره ۱-۴، ص ۱۰۸، کلکته.

۵. همان، جلد ۵۹، شماره ۱، ص ۱۲-۲۳.

۳. بررسی مطالعات فارسی در ایالت بنگاله غربی در عصر حاضر^۱
۴. چاپخانه‌های قدیم فارسی در بنگاله^۲
۵. دانشکده فورت ویلیام و گسترش زبان و ادبیات فارسی^۳

مقاله‌های انگلیسی

1. Urdu Translation of the Gulistan and the Bustan at Fort William College, Calcutta⁴.
2. The Social and Moral Perspective of the Poetry of Hafiz⁵.
3. Persian in Calcutta with special reference to some important Persian Historical Works⁶.
4. Dr. Mohammad Ishaque as a Man and as a Scholar⁷.
5. Importance of Persian in the Study of Urdu Language and Literature⁸.
6. Diwan of Said Khan Quraishi⁹.
7. The Contribution of Indian Sufi Saints to Cultural Integration¹⁰.
8. Sufi Literature in Persian in Medieval Bengal¹¹.
9. Sufi Fath Ali Waisi: A Great Poet of Bengal¹².

۱. مجله «بیاض»، دهلی، سال ۱۵، شماره ۱-۲، ۱۹۹۵ میلادی.

۲. مجله «ادب شناسی»، دانشگاه اسلامی عیلمگر ۱۹۹۶ میلادی.

۳. «فهرست مقالات قند پارسی» شماره ۱-۲۱، دهلی نو، ص ۳۹.

۴. مجله «ایندو ایرائیکا»، جلد ۳۶، شماره ۱-۴، ص ۴۴-۵۲.

۵. همان، جلد ۴۰، شماره ۱-۴، ص ۴۸-۵۵.

۶. همان، جلد ۴۳، شماره ۳-۴، ص ۸۸-۹۹.

۷. همان، جلد ۴۷، شماره ۱-۴، ص ۹۲-۹۸.

۸. همان، ص ۵۶-۶۳.

۹. همان، جلد ۴۶، شماره ۱-۴، ص ۱۸۳-۱۹۴.

۱۰. همان، جلد ۴۸، شماره ۱-۴، ص ۸۰-۸۷.

۱۱. همان، جلد ۵۳، شماره ۱-۴، ص ۱۱-۲۶.

۱۲. همان، جلد ۵۸، شماره ۱-۲، ص ۲۶-۲۹.

10. The Bahrul- Asrar- Travalogue of South Asia by Mahmud B. Amir Wali Balkhi, Edited by Dr. Riazul Islam¹.

علاوه بر مقاله‌های فوق، دکتر امین مقاله‌های دیگری هم به زبان فارسی، انگلیسی و اردو به رشته تحریر درآورد که همه آنها در مجله‌های هند و ایران چاپ شده مثل «کیهان» که روزنامه‌ای است که از تهران منتشر می‌شود. مجله «گلچین» (شیراز)، «آشنا» تهران، مجله دانشکده مولانا آزاد کلکته، روزنامه‌های اردو مثل «آزاد هند»، «اخبار مشرق» و غیره. همچنین، روی هم رفته وی بیش از ۴۰ مقاله پژوهشی و تحقیقی نوشت که در مجله‌ها و روزنامه‌های معروف منتشر شد.^۲

تألیف و تصنیف

ذوق و شوق نوشتن و خواندن دکتر امین روز به روز افزایش می‌یافت وی به تصنیف و تألیف علاقه مند شد و نخستین کتاب درسی فارسی را با عنوان «گلستان عجم» برای شاگردان دبیرستان تألیف کرد. این کتاب به سال ۱۹۶۱ م. در کلکته چاپ شد و برای دانش آموزان مقدماتی فارسی بسیار مقبول افتاد. هنگامی که وی در دانشگاه کلکته درس می‌داد، «مثنوی نل دمن» را که اثر فیضی است، با نقد ارزشی ترتیب و تدوین کرد و آن را از طرف دانشگاه برای دانشجویان هر دو زبان فارسی و انگلیسی، در سال ۱۹۹۱ م. چاپ گردانید. وی نمایه مجله «ایندو ایرانیکا» (جلد اول تا پنجاه) را هم با همکاری دکتر محمد فیروز و دکتر تنویر احمد ترتیب داد.^۳

شهرت و ناموری دکتر در میدان زبان و ادبیات فارسی باعث شد که وی در کنفرانس‌ها و سمینارهای ملی و بین‌المللی که در کلکته و جاهای مختلف کشور هند شرکت جوید و مقاله‌های تحقیقی و ارزشی ارائه نماید. خدمات ارزنده دکتر امین به زبان و ادبیات فارسی باعث گردید که وی نخست در سال ۱۹۹۶ م. با جایزه «ویسی» مورد تقدیر قرار گرفت. وی در فارسی جدید استعداد فوق‌العاده‌ای داشت و می‌توانست

۱. مجله «ایندو ایرانیکا»، جلد ۳۵، شماره ۳-۴، ص ۱۱۰-۱۱۲.

۲. همان، جلد ۶۳، شماره ۳-۴، ص ۹۴.

۳. همان، ص ۹۴.

با روانی بسیار به زبان فارسی حرف بزند. به همین سبب بود که وی در سال ۱۹۷۷ م. از طرف «دانشگاه جواهرلال نهرو» در دهلی نو، مدرک مهارت در فارسی جدید گرفت. به علاوه، وی به سبب خدمت به زبان فارسی، در سال ۲۰۰۲ م.، از طرف انجمن استادان فارسی کل هند در دهلی نو، جایزه ممتاز در تدریس دریافت نمود. ناگفته نماند که این مرد دانشمند به مصداق حق به حقدار می‌رسد تقدیر نامه به سبب تسلط به زبان فارسی از طرف ریاست جمهوری هند در سال ۲۰۰۳ م. به وی اعطا گردید.^۱

دکتر امین، مرد فعال و پر نشاطی بود و از طریق ارتباط با انجمن‌های علمی، ادبی و فرهنگی برای اهداف زبان و ادبیات فارسی خدمات ارزنده‌ای انجام داد. وی، نخستین رئیس هیأت امنای مدرسه کلکته بود.

بعد از آن وی به عنوان معاون ریاست انجمن استادان فارسی کل هند، خدمات ارزنده‌ای انجام داد و تا واپسین دم حیات با این انجمن ارتباط داشت. وی با انجمن ایران کلکته هم ارتباط داشت و برای سال‌های ۱۹۸۴-۱۹۸۵ م.، به عنوان عضو مشاور انجمن ایران انتخاب گردید. سپس، به عنوان دبیر معاون انجمن مذکور، از سال ۱۹۸۵ تا ۱۹۹۴ م. خدمات ارزنده‌ای انجام داد. «مجله ایندو ایرانیکا» که انجمن ایران آن را منتشر می‌کند، دکتر امین به عنوان مدیر محلی آن مجله از سال ۱۹۸۱ تا ۲۰۰۹ م. فعالیت داشت.^۲

سفر آخرت

این دانشمند برجسته، آموزگار فداکار و مرد شریف و بشر دوست، به سبب بیماری طولانی از فعالیت‌های انجمن مزبور دست کشید و بالاخره قضای الهی رسید و آن مرد نیکوکار مورخ ۱۴ نوامبر در سال ۲۰۱۰ م. در سن ۷۳ سالگی زندگانی را بدرود گفت و همه دوستان، خویش و اقارب و شاگردان را سوگوار و غمزده گردانید.^۳

۱. مجله «ایندو ایرانیکا»، ص ۹۳-۹۴.

۲. همان، ص ۶.

۳. همان.

منابع

۱. اوگانوی، جاوید قمر، مقالہ لیکچر: «ایم اے . ملاق شخصیت»، مجلہ مغربی بنگال.
۲. شوکت علی، مقلہ «اکثر محمد امین: ایک نظریں» (اردو)، مجلہ مغربی بنگال، کلکتہ، یکم اکتبر تا ۱۵ نومبر ۲۰۱۰ میلادی.
۳. مجلہ «ادب شناسی»، دانشگاه اسلامی عیگر ۱۹۹۶ میلادی،
۴. مجلہ ایندو ایرانیکا، جلد ۵۲، شماره ۱-۴، کلکتہ.
۵. مجلہ ایندو ایرانیکا، جلد ۵۹، شماره ۱، کلکتہ.
۶. مجلہ بیاض، دہلی، سال ۱۵، شماره ۱-۲، ۱۹۹۵ میلادی.